

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 10 februari 1939 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande ersättning till rättegångsbiträde i fri rättegång.

Första lagutskottet har till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 21 i första kammaren av herr *Roos* och nr 49 i andra kammaren av herr *Bergquist*. I motionerna, vilka äro likalydande, anhålles, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om ändrade bestämmelser rörande ersättning till rättegångsbiträde i fri rättegång samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda. Av motiveringen till motionärernas hemställan framgår att denna åsyftar ersättning till biträde vid rättegång i överrätt.

Lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång behandlar i en första avdelning fri rättegång vid underrätt. Enligt 1 § i lagen må på vissa villkor fri rättegång vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i jorddelningsmål och i vattenmål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. Förmånen av fri rättegång kan innefatta bland annat rätt att på det allmännas bekostnad erhålla biträde i rättegången. Enligt 5 § må sålunda, om part som beviljats fri rättegång finnes icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, lämplig person förordnas att därvid biträda honom. Sålunda förordnat biträde erhåller ersättning av allmänna medel.

I en andra avdelning i lagen upptagas bestämmelser om fri rättegång i hovrätt och hos Konungen. Enligt 10 § första stycket är part som vid underrätt åtnjutit fri rättegång som regel berättigad att då målet fullföljes till hovrätten jämväl därstädes åtnjuta förmånen av fri rättegång. Medellös part äger ock eljest i hovrätten komma i åtnjutande av fri rättegång. Förmånen av fri rättegång i hovrätt innefattar emellertid icke i och för sig rätt till biträde på det allmännas bekostnad. Härutinnan stadgas i 10 § andra stycket att, där hovrätt i allo eller i huvudsakliga delar *bifaller ändringssökande* av part, som i hovrätten åtnjuter fri rättegång, hovrätten må på partens begäran i det slutliga utslaget tillerkänna biträde, som parten anlitat för rättegången

därstädes, ersättning av allmänna medel. Enligt en år 1936 i samband med tillkomsten av bestämmelserna rörande utsträckt användning av muntliga förhör i hovrätt i 10 § vidtagen lagändring kan tilltalad, som i hovrätt åtnjuter fri rättegång, i viss utsträckning erhålla ersättning för sin personliga inställelse vid muntligt förhör i hovrätten; bestämmelse härom upptages i tredje stycket av 10 §. Bestämmelserna i 10 § äga, med undantag av nyssnämnda stadgande i tredje stycket, enligt 11 § motsvarande tillämpning i fråga om mål som fullföljes hos Konungen.

Ovannämnda bestämmelser rörande parts rätt att vid rättegång i hovrätt och hos Konungen erhålla biträde på det allmännas bekostnad hava gällt oförändrade sedan tillkomsten av 1919 års lag. Denna lag överensstämde i det stora hela med ett den 31 december 1917 av särskilda sakkunniga avlämnat betänkande med förslag till lag om fri rättegång jämte tillhörande författningsförslag. I betänkandet anfördes i förevarande fråga bland annat följande:

I sådana mål, i vilka den fattiga parten vunnit i underrätten och alltså har att utföra svarandetalan i hovrätten, synes det mindre än annars behövt, att advokat särskilt förordnas att biträda parten. Har han haft advokatbiträde redan i underrätten, torde han kunna påräkna biträde av samme advokat i hovrätten, och i annat fall lär det icke möta någon svårighet för honom att genom närmaste rättshjälpskontor eller eventuellt rättshjälpskontoret i hovrättsstaden få sin svarandetalan bevakad. Och även annan advokathjälp torde i ett dylikt fall med lätthet kunna anskaffas med hänsyn till sannolikheten för att hovrätten fastställer det överklagade utslaget, därvid svaranden ju städse tillerkännes ersättning för sina kostnader i hovrätten, jämväl omfattande advokatarvodet.

Vad vidare angår sådana mål, där den fattiga parten redan i underrätten haft av det allmänna bekostat rättegångsbiträde, men icke desto mindre tappat, torde man kunna förvänta, att advokaten, om det finnes någon större utsikt att vinna ändring, skall vara parten behjälplig med målets fullföljande, om lagen blott ställer i utsikt, att advokaten skall få sina kostnader täckta, därest han vinner ändring i underrättens utslag. Icke heller här lär man alltså behöva slå in på den mycket svårgenomförbara anordningen att på förhand förordna advokat att biträda part vid målets fullföljande. Däremot leder nyssnämnda synpunkt till att man bör, såsom i förslaget skett, bereda möjlighet för vinnande fattig parts advokat att erhålla ersättning av allmänna medel, när ersättningsskyldighet ej ålägges motparten.

Beträffande slutligen mål, i vilka den fattiga parten i underrätten ej haft rättegångsbiträde och i utslaget tappat, ställer sig saken i viss mån annorlunda. Att parten förlorat i underrätten kan ju just hava berott därpå, att han i avsaknad av rättegångsbiträde icke fått sina synpunkter ordentligt framförda eller målet eljest behörigen utrett. Eftersom parten här icke har någon advokat att konferera med beträffande målets fullföljande, kunde det synas särskilt nödvändigt att sörja för att han i dessa fall erhöle sakkunnigt biträde. Då man emellertid har anledning antaga, att i alla mål av större betydelse för vederbörande part advokat varit förordnad redan i underrätten, och det varken ur de fattiga parternas eller från det allmännas synpunkt är önskvärt att i alltför hög grad underlätta rena bagatellmåls fullföljande till högre instans, samt även i nu ifrågavarande mål svårigheten av en rationell förprövnings anordnande lägger betydande hinder i vägen för ett förordnan-

de från det allmännas sida av advokat att biträda vid talans fullföljande, torde man även beträffande dessa mål böra stanna vid de möjligheter till erhållande av advokathjälp, som skulle öppnas genom rättshjälpskontorens större utbredning samt genom en i utsikt ställd ersättning av allmänna medel till rättegångsbiträdet i sådana fall, då ändring vinnes i överklagade utslaget.

Ville man, utöver vad lagförslaget i överensstämmelse med vad nu sagts innehåller, ytterligare garantera part, som förlorat i underrätten, möjlighet att erhålla advokatbiträde för talans fullföljande i hovrätten, skulle hovrättens befogenhet att tillerkänna fattig parts rättegångsbiträde ersättning av allmänna medel måhända kunna utsträckas även till sådana fall, då parten, fastän han ej vunnit ändring i underrättens utslag, dock ej saknat skäl till fullföljande av talan i målet.

Här må erinras om att *häktad* person enligt lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad äger utan inskränkning erhålla sådant biträde jämväl vid rättegång i hovrätt och hos Konungen.

Vid 1937 års riksdag behandlade utskottet en motion angående ändring i lagen om fri rättegång i ett annat avseende än det varom nu är fråga. I enlighet med utskottets hemställan i utlåtande nr 33 anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om sådan ändring av lagen om fri rättegång, att medellös part må, utöver vad för närvarande gäller, av allmänna medel kunna erhålla hjälp till sin inställelse inför domstol, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Syftet var att bereda medellös part ersättning för sin *personliga inställelse vid underrätt*. Detta ärende är föremål för utredning inom justitiedepartementet.

I förevarande motioner anföres bland annat:

Erfarenheterna under de år ifrågavarande lagstiftning varit i tillämpning ha visat, att det med nuvarande regler ofta nog kan vara synnerligen svårt för en medellös part att få kvalificerad advokathjälp vid utförande av talan i högre instans. Då en part vunnit i underrätt men hans motpart överklagar underrättens dom, är det ofta av stor vikt att den vinnande parten bevakar sin talan i överrätten och där bemöter de nya påståenden och den nya bevisning, som motparten där kan förebringa. Som den medellöse partens advokat i sådant fall icke kan påräkna gottgörelse vare sig av sin huvudman eller av allmänna medel, utan endast i bästa fall har utsikt att utfå ersättning av motparten, är det naturligt att en advokat icke är villig att nedlägga arbete och kostnader på målet. I de fall, då den medellöse parten förlorat i underrätten, blir vid fråga om fullföljd det praktiska resultatet, att parten antingen måste försöka anskaffa medel till advokatarvode eller att hans advokat utan säkerhet för ersättning får utföra arbete och vidkännas kostnader eller ock — vilket kanske är det vanligaste — att parten får avstå från att fullfölja talan.

En sådan ordning som den nu angivna kan icke anses tillfredsställande och det står icke i överensstämmelse med lagstiftningens anda och syfte, att en medellös part på grund av bristande tillgångar skall förhindras från att få sin rättsfråga allsidigt prövad. Frågan har under senare år fått än större betydelse än tidigare genom införande av muntliga förhör inför hovrätt, då

det är av särskild vikt att part vid sådant förhör biträdes av kvalificerad jurist.

En lösning av spørsmålet kan sökas på olika vägar. Enklast torde vara att tillerkänna överrätt fri prövningsrätt, huruvida ersättning av allmänna medel bör tillerkännas rättegångsbiträde i fri rättegång; möjligen böra därvid några restriktiva bestämmelser införas, såsom att ersättning skall utgå endast om medellös part haft grundad anledning att fullfölja talan eller anlita biträde för svaromåls avgivande. Även andra förbehåll kunna tänkas.

Utskottet.

Motiveringen till den ståndpunkt, som statsmakterna vid tillkomsten av 1919 års lag om fri rättegång intogo beträffande frågan i vilken utsträckning förmånen av biträde på det allmännas bekostnad skulle medgivas medellös part vid rättegång i överrätt, torde framgå av de i utskottets redogörelse intagna uttalandena av i ärendet tillkallade sakkunniga, vilkas förslag i denna del i huvudsak överensstämde med den sedan antagna lagen. Att nämnda förmån i lagen tillerkändes endast part som är klagande i överrätten och där till vinner bifall till sin talan i allo eller i huvudsakliga delar, synes hava berott dels på att man vid införandet av det nya institutet fri rättegång ansåg sig böra iakttaga viss försiktighet och dels på att man hyste förhoppningar att medellös parts behov av biträde i många fall komme att kunna tillgodoses i annan ordning, därvid man bland annat fäste avseende vid inrättandet av offentliga rättshjälpsanstalter. Erfarenheterna under den tid som förflutit sedan lagens tillkomst torde emellertid hava visat, att dessa förhoppningar icke blivit helt infriade. Osäkerheten i fråga om möjligheterna att erhålla ersättning till biträde i överrätt torde i många fall leda antingen till att parten nödgas avstå från att utföra sin talan i överrätten eller också till att den advokat, som av hänsyn till parten åtager sig att sköta hans sak i överrätten, åsamkas direkta utgifter oaktat det ur alla synpunkter måste anses hava varit erforderligt för parten att i överrätten anlita biträde. Numera tillkommer även att den utsträckta användningen av muntliga förhör i hovrätt föranleder ökat behov av biträde i hovrätt.

Vad angår den hjälp, som vid rättegång i överrätt skulle kunna lämnas av offentliga rättshjälpsanstalter, må framhållas att sådana anstalter ännu icke blivit inrättade i den utsträckning som avsågs vid tillkomsten av 1919 års lag om fri rättegång. Ovannämnda sakkunniga räknade med att rättshjälpsanstalter under årens lopp skulle komma att inrättas i varje landstingsområde ävensom i de städer som ej tillhöra landsting. Hittills hava dock allenast åtta offentliga rättshjälpsanstalter kommit till stånd. Härjämte bör beaktas, att rättshjälpsanstalternas verksamhet till mycket stor del är inriktad på att lämna olika rättssökande hjälp vid konsultationer och dylikt angående frågor som icke leda till rättegång. Av naturliga skäl måste anstalternas möjligheter att lämna biträde i rättegångsmål av mera invecklad beskaffenhet eller av specialmåls karaktär, såsom jorddelningsmål och vattenmål, vara i viss mån begränsad, liksom även i sådana fall då parterna å ömse sidor i samma mål hava fri rättegång. Dessa båda institut, nämligen fri rättegång å ena samt rättshjälpsanstalter å andra sidan, kunna med hän-

syn till deras delvis olika inriktning icke anses utesluta varandra. Utskottet, som anser att en utvidgning av den fria rättegången i den riktning motionärerna åsyfta bör övervägas, vill därför samtidigt understryka önskvärdheten av att inrättandet av nya rättshjälpsanstalter befrämjas, då därigenom rättssökandes hjälpbehov kunna tillgodoses å en mångfald områden, där användande av institutet fri rättegång icke synes möjligt.

Vid utformningen av bestämmelser om vidgad rätt till ersättning åt biträde i överrätt i fri rättegång läser — såsom ock i motionerna antytts — böra skapas vissa garantier så att ej biträde anlitas i fall då något behov därav ej kan anses föreligga. På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om ändrade bestämmelser i syfte att i vidgad utsträckning bereda möjlighet till ersättning till biträde i överrätt i fri rättegång samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 10 februari 1939.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Karl Emil Johanson, Wagnsson*, Eskhult, Ewerlöf, Gärde, Karl Johan Olsson* och *Brandt*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist* och *Lindqvist*, fru *Östlund* samt herrar *Ryberg, Olsson* i Mellerud, *Gezelius, Berg** och *Hansson* i Vännäsby.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.